

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΦΥΛΟ: ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Καμπερίδου Ε.

*Τ.Ε.Φ.Α.Α., Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να διερευνηθούν οι αιτίες που οδήγησαν στη σημερινή υποεκπροσώπηση των γυναικών όσον αφορά θέσεις διοικητικής ευθύνης στους αθλητικούς θεσμούς και να προταθούν στρατηγικές ενσωμάτωσης. Στην πρώτη ενότητα αναφέρονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις για το φύλο-κοινωνικό και βιολογικό. Εξετάστηκε το έμφυλο υποκείμενο καθώς και η έμφυλη ταυτότητα ως αποτέλεσμα συσχετισμού της βιολογικής διαφοράς με πολύπλοκες κοινωνικές διεργασίες. Το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην έμφυλη ουδετερότητα, που αφορά στην πρόσβαση και ενσωμάτωση του υποκειμένου σε επιμέρους κοινωνικές περιοχές όπως της πολιτικής, του αθλητισμού κ.τ.λ. Διαπιστώθηκε ότι ιδιαίτερα

Αλληλογραφία

Ειρήνη Καμπερίδου

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τ.Ε.Φ.Α.Α., Ε.Κ.Π.Α.

Εθνικής Αντιστάσεως 41, Δάφνη,

172 37 Αθήνα

Τηλ: 210-7276173

e-mail: ikamper@phed.uoa.gr

SOCIAL GENDER AND BIOLOGICAL GENDER: GENDER IN SPORTS AND THE HISTORICITY OF WOMEN'S EXCLUSION

I. Kamberidou

*Faculty of Physical Education & Sport Science,
National and Kapodistrian University of Athens*

Abstract

Women have come a long way since the 1952 Helsinki Games, where they represented only 10 percent of the Olympic athletes. At the 2008 Olympics in Beijing women represented approximately 43 percent of the total athlete delegation, up from 41 percent in the Athens 2004 Olympics. This does not mean that their biological make-up has changed. What has changed however are the socio-cultural perceptions pertaining to gender. On the other hand, women constitute an invisible minority in sport governing bodies today. This paper focuses on women's underrepresentation in sport governing bodies and proposes strategies-practices of gender inclusion, including the democratization of sport institutions. The first part of the

Correspondence

Irene Kamberidou

Assistant Professor

Faculty of Physical Education & Sport Science,

University of Athens, Ethnikis Antistaseos 41,

Dafne, 172 37 Athens, Greece

Tel: 210-7276173

e-mail: ikamper@phed.uoa.gr

στον υψηλό αθλητισμό, σε αντίθεση με άλλες κοινωνικές περιοχές, δεν συναντάται ως δομικό συστατικό μια έμφυλη ουδετερότητα. Στη δεύτερη ενότητα διερευνήθηκαν οι παράγοντες υπο-εκπροσώπησης της γυναίκας στον αγωνιστικό αθλητισμό και στους αθλητικούς θεσμούς. Μελετήθηκε ο δομικός μηχανισμός του αθλητισμού, ως πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης, αλλά κυρίως ως μηχανισμός παραγωγής κοινωνικής ανισότητας. Διαφάνηκε ότι σε επίπεδα τυπικών οργανωτικών δομών αθλητικής ανέλιξης, οι αγωνιστικές δραστηριότητες ταξινομούνται, χάριν της ισονομίας, με βάση τη βιολογική-γενετική διαφορά των συμμετεχόντων. Η έμφυλη διαφοροποίηση αναδείχθηκε ως η γενεσιουργός αιτία δημιουργίας διαφορετικών προσδοκιών στο κοινωνικό περιβάλλον όσον αφορά τον άντρα αθλητή και τη γυναίκα αθλήτρια, όπου διαμορφώνονται και παρέχονται δυνατότητες μιας αξιολογικής ιεράρχησης στη βάση κοινωνικών κριτηρίων σχετικά με την ικανότητα και την κοινωνική σημαντικότητα των επιδόσεων των δύο φύλων. Διαπιστώθηκε ότι η διαφορετικότητα των προσδοκιών βάσει βιολογικής διαφοράς και η αξιολογική ιεράρχηση των επιδόσεων, ενδέχεται ξεπερνώντας το πλαίσιο της καθαρά αθλητικής-αγωνιστικής δράσης να χρησιμοποιηθούν ως συστατικά κατασκευής στερεοτύπων και κατ' επέκταση ως αιτίες και συστατικά δόμησης κοινωνικών διακρίσεων. Η υπο-εκπροσώπηση των γυναικών όσον αφορά διοικητικές θέσεις στις εθνικές ή διεθνείς αθλητικές ομοσπονδίες αντανακλά και τις αιτίες και το μέγεθος αυτών των διακρίσεων. Συμπερασματικά, ο δομικός μηχανισμός του αθλητισμού αναδεικνύεται ως μηχανισμός παραγωγής κοινωνικής ανισότητας. Η βιολογική βάση του αξιολογικού χαρακτήρα της διχοτομίας των φύλων στον αθλητισμό αποτελεί κατά ένα μεγάλο μέρος κοινωνικό κατασκεύασμα. Οι οποιοσδήποτε προσπάθειες για την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην αθλητική ηγεσία, σε θέσεις λήψης αποφάσεων δεν είναι πραγματοποιήσιμες, χωρίς τον εκδημοκρατισμό των αθλητικών θεσμών.

Λέξεις-κλειδιά: *κοινωνικό-βιολογικό φύλο, έμφυλο υποκείμενο, έμφυλη ουδετερότητα, αθλητισμός, κοινωνική χειραφέτηση, εκδημοκρατισμός, αθλητικοί θεσμοί.*

study examines current discussions on gender, gender neutrality, the gender subject and gender identity. In the new theoretical framework gender is being transformed from a static biological perception into a dynamic social category, affecting and changing identity, gender relations and the expectations of the social environment. Namely, in today's postmodernist reality discussions on gender no longer focus exclusively on the biological gender (sex) as an analytical category, but on the social gender which formulates, defines and redefines identity, according to evolving socio-cultural interpretations. Although the biological gender is losing its primacy as an analytical category in most social spaces (i.e. there is no regulated gender classification system in the political arena, in sports, etc.), it is enforced by rules and regulations in competitive sports, and not only. It seems to extend into sport governing bodies as well. The second part of the study explores the interrelation of outdated social theories, 'biologistic' approaches and anachronistic gender-based ideologies that established gender stereotypes, hierarchies in sports that continue to apply today. Women are still under-represented in executive bodies of national and international sport organizations, federations and institutions, such as the IOC: there are only 14 women who represent 14.1% of the total of 113 IOC members. Consequently, a critical issue which needs to be addressed extensively, among others, is the democratization of the IOC structures since exclusions based on genetic characteristics are a contradiction to the value system of sport.

Key-words: *gender identity, gender neutrality, democratization of the IOC.*

Εισαγωγή

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 δεν υπήρχε καμία γυναίκα συμμετοχή, στους αντίστοιχους του Ελσίνκι το 1952 το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών ήταν μόνο 10%, ενώ στους Ολυμπιακούς του Πεκίνου το 2008 το ποσοστό ανερχόταν σε περίπου 43%, συμμετοχή ρεκόρ! Σαφέστατα τα «επιστημονικά» επιχειρήματα του παρελθόντος (Moebius, 1908; Weininger, 1917; Webster, 1930; Pfister, 1990) σύμφωνα με τα οποία η ανατομική, φυσιολογική, ορμονική και η εν γένει βιολογική ιδιαιτερότητα της γυναίκας την παρεμποδίζει για μια ισότιμη συμμετοχή στον αθλητικό ανταγωνισμό δεν έχουν κανένα νόημα πλέον. Η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στο επίπεδο, για παράδειγμα, του ολυμπιακού ανταγωνισμού δεν είναι φυσικά αποτέλεσμα εξελικτικών αλλαγών της φυσιο-βιολογικής δομής της γυναικείας οντότητας κατά την τελευταία εκατονταετία, αλλά είναι αποτέλεσμα μεταβολής εκείνων των κοινωνικών-πολιτισμικών παραγόντων που καθορίζουν τις αντιλήψεις περί φύλου. Ωστόσο, αν και ο αριθμός των γυναικών που συμμετέχουν στα επίπεδα του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων σήμερα προσεγγίζει βαθμιαία τον αριθμό των ανδρών, εντούτοις η γυναίκα εξακολουθεί να αποτελεί «αόρατη μειονότητα» όσον αφορά θέσεις διοικητικής ευθύνης στους αθλητικούς θεσμούς (Χαραχούσου, 2003; Patsantaras & Kamberidou, 2006). Οι γυναίκες που εισχωρούν στην κοινωνική περιοχή του αθλητισμού αντιμετωπίζουν τη «γυάλινη οροφή» (glass ceiling), δηλαδή δεν εξελίσσονται όσον αφορά στην αναρρίχησή τους στην αθλητική θεσμική ιεραρχία, ενώ οι ελάχιστες που εισχωρούν δεν κοινωνικοποιούνται, δεν ενσωματώνονται, δεν αναπροφοδοούνται, δεν αναπαράγονται και ως αποτέλεσμα

σταδιακά αποχωρούν (leaky pipeline) (Patsantaras, & Kamberidou, 2006). Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να διερευνήσει τις αιτίες που οδήγησαν στη σημερινή υπο-εκπροσώπηση των γυναικών όσον αφορά θέσεις διοικητικής ευθύνης στους αθλητικούς θεσμούς και να προταθούν στρατηγικές ενσωμάτωσής.

Δημιουργούνται επομένως τα ακόλουθα ερωτήματα: Μήπως ο δομικός μηχανισμός του αθλητισμού που επικεντρώνεται στις διαφορές των φύλων αποτελεί ταυτόχρονα μηχανισμό παραγωγής κοινωνικής ανισότητας; Μήπως η επικέντρωση στην έμφυλη διαφορά/κατηγοριοποίηση στον αγωνιστικό αθλητισμό –που επεκτείνεται και πέραν της αγωνιστικής δράσης: στην αθλητική ηγεσία, στις αθλητικές ομοσπονδίες, οργανώσεις κλπ.– αποτελεί αφορμή για την αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων; Μήπως η βιολογική βάση του αξιολογικού χαρακτήρα της διχοτομίας των φύλων στον αθλητισμό αποτελεί κατά ένα μεγάλο μέρος κοινωνικό κατασκευάσμα;

Για να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα, στην πρώτη ενότητα, πραγματοποιείται ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και των θεωρητικών προσεγγίσεων, στο πλαίσιο των οποίων διαμορφώνεται ο σύγχρονος επιστημονικός διάλογος για το φύλο (gender) (McNay, 2000; Hargreaves, 2000; Kirk, 2002; Evans & Penney 2002; Heywood & Dworkin 2003; Mills, 2003; Kimmel, 2004; Creedon, 2006; Holmes, 2007; McDonagh & Pappano, 2007; Messner & Connell, 2007). Σε έναν υπό εξέλιξη θεωρητικό διάλογο για το κοινωνικό φύλο (social gender), το βιολογικό φύλο (biological gender ή sex), το έμφυλο υποκείμενο (gender subject) και την έμφυλη ταυτότητα, χρησιμοποιώντας τα εργαλεία των κοινωνικών επιστημών (Holmes 2007, McNay, 2000) και τη θεωρία της κοινωνικής δόμη-

σης (Kimmel 2004) –κοινωνική κατασκευή, λειτουργία και δόμηση του φύλου και της έμφυλης ταυτότητας– αναδεικνύεται ότι το «ανήκειν σε ένα φύλο» είναι αποτέλεσμα πολλών και πολύπλοκων κοινωνικών διεργασιών πέραν της βιολογικής διαφοράς των γενετικών χαρακτηριστικών¹.

Το νόημα του αγγλοσαξονικής προέλευσης όρου *gender* (φύλο/κοινωνικό φύλο/έμφυλο υποκειμένο) παραπέμπει στο κοινωνικό υποκειμένο χωρίς να λαμβάνει υπόψη ως αναλυτική κατηγορία τα γενετικά χαρακτηριστικά. Η εννοιολόγηση του έμφυλου υποκειμένου δεν υπονοεί την κατάργηση του βιολογικού φύλου (*sex*), αλλά την ισότιμη κοινωνική παρουσία των υποκειμένων ανεξαρτήτως φύλου. Το κοινωνικό φύλο/το έμφυλο υποκειμένο –είτε αρσενικό είτε θηλυκό– προσδιορίζεται ως φορέας πολλαπλών κοινωνικών ιδιοτήτων και ταυτοτήτων, ως κοινωνικό-πολιτισμικό σύμβολο, ως κοινωνική ομάδα δράσης, ως μία δυναμική κοινωνική κατηγορία σε κάποιες δραστηριότητες, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη η βιολογική διαφορά ως αναλυτική κατηγορία ή συστατικό κατηγοριοποίησης ή διάκρισης. Ακολουθώντας, διερευνάται η σύγχρονη συζήτηση περί διαφοράς (*difference*), ποικιλότητας (*diversity*) και πολλαπλών ταυτοτήτων, «αρσενικοτήτων» και «θηλυκοτήτων» (*masculinities, feminities*) του έμφυλου υποκειμένου (Μαλουτά, 2002; Evans & Penney 2003; Kimmel, 2004).

Ουσιαστικά, ο σύγχρονος διάλογος περί φύλου (*gender*) διαπραγματεύεται μια μορφή *έμφυλης ουδετερότητας*, όσον αφορά στην ισότιμη πρόσβαση και ενσωμάτωση του υποκειμένου σε διάφορες κοινωνι-

κές περιοχές, όπως αυτές της τεχνολογίας, της οικονομίας, της πολιτικής, του αθλητισμού κτλ. Ωστόσο, στην κοινωνική περιοχή του αθλητισμού ταξινομούνται οι δραστηριότητες κατά κύριο λόγο με βάση τα γενετικά χαρακτηριστικά, τη βιολογική-γενετική «διαφορά» των συμμετεχόντων, σε αντίθεση με άλλες κοινωνικές περιοχές (π.χ., οικονομία, πολιτική, τεχνολογία), ακόμη και όσον αφορά διοικητικές θέσεις, όπως με ευκρίνεια γίνεται κατανοητό στη δεύτερη ενότητα.

Στη δεύτερη ενότητα, εξετάζονται οι παράγοντες που οδήγησαν στη σημερινή υπο-εκπροσώπηση των γυναικών στους αθλητικούς θεσμούς, ξεκινώντας με αναφορές στις αναχρονιστικές «βιολογιστικές» θεωρίες του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα που ενσωματώθηκαν στις πολιτιστικές επιρροές και κοινωνικές δομές και θεωρήσεις. Οι πραγματικά υφιστάμενες βιολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων, όπως επισημαίνεται στη δεύτερη ενότητα, αποτέλεσαν κατά το παρελθόν μάλλον αφορμή παρά αιτία αποκλεισμού της γυναίκας. Για να ανιχνεύσουμε τις αιτίες αυτής της υποεκπροσώπησης δεν αρκεί η μονοσήμαντη αποδοχή της βιολογικής *διαφοράς*. Η χαμηλότερη σε σχέση με τους άνδρες συμμετοχή των γυναικών στους θεσμούς αθλητικής διοίκησης σήμερα έχει πολυσύνθετο χαρακτήρα. Σχετίζεται με κοινωνικές-πολιτισμικές παραμέτρους που ασκούν μεγαλύτερη επιρροή απ' ό,τι η παράμετρος βιολογικό φύλο. Στη σημερινή μετανεωτερική ολυμπιακή πραγματικότητα, αμφισβητούνται και επαναπροσδιορίζονται τα βιολογικά «δεδομένα» και θεω-

¹ Φυσικά στις θετικές επιστήμες, όσον αφορά στον ορισμό περί φύλου, δεν υφίσταται ο διαχωρισμός μεταξύ κοινωνικού φύλου και βιολογικού φύλου (*gender/sex*), ενώ στις κοινωνικές επιστήμες οι συζητήσεις περί φύλου (*gender*) αφορούν και επεξεργάζονται κοινωνικά θέματα και την κοινωνική δόμηση του φύλου (Καμπερίδου, 2009).

ρίες βάσει των οποίων θεσμοθετήθηκαν και δομήθηκαν οι έμφυλες ιεραρχίες στον αθλητισμό. Ο δομικός μηχανισμός του αθλητισμού αναδεικνύεται –όχι μόνο ως πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης– αλλά ταυτόχρονα ως μηχανισμός παραγωγής κοινωνικής ανισότητας. Η γυναικεία υπο-εκπροσώπηση στις εθνικές ή διεθνείς αθλητικές ομοσπονδίες αντανακλά και τις αιτίες και το μέγεθος αυτών των διακρίσεων (Παπαδοπούλου, 2003).

Κοινωνικό φύλο – βιολογικό φύλο

«Καθημερινά ακούγεται ότι οι άνδρες και οι γυναίκες είναι διαφορετικοί. Λες και προερχόμαστε από διαφορετικούς πλανήτες. [...] Διαδίδεται ότι έχουμε διαφορετικούς τρόπους συνειδητοποίησης, διαφορετικό τρόπο να ακούμε την εσωτερική μας ηθική φωνή, διαφορετικό τρόπο έκφρασης [...]. Θα νομίζατε ότι ανήκαμε σε δύο διαφορετικά είδη, όπως ο αστακός και η καμηλοπάρδαλη, ή ότι είμαστε από διαφορετικούς πλανήτες, τον Άρη και την Αφροδίτη [...] Παρόλες αυτές τις υποτιθέμενες διαπλανητικές διαφορές βρισκόμαστε όλοι μαζί στον ίδιο χώρο εργασίας όπου αξιολογούμε με τα ίδια κριτήρια, όσον αφορά μισθολογικές ανήσεις, προαγωγές, επιδόματα και μονιμότητα. Καθόμαστε στις ίδιες αίθουσες διδασκαλίας, γενυματίζουμε στις ίδιες τραπεζαρίες, διαβάζουμε τα ίδια βιβλία, υποβαλλόμαστε στα ίδια κριτήρια βαθμολόγησης ή αξιολόγησης, παρακολουθούμε τις ίδιες εφημερίδες [...] Ουσιαστικά, όλη η διαθέσιμη έρευνα των κοινωνικών επιστημών και των επιστημών της συμπεριφοράς, αναδεικνύει ότι οι γυναίκες και οι άνδρες δεν είναι από την Αφροδίτη και τον Άρη, αλλά και οι δύο είναι από

τον πλανήτη Γη. Δεν είμαστε αντίθετα φύλα, αλλά συγγενεύονα (neighbouring) φύλα –έχουμε περισσότερα κοινά μεταξύ μας παρά διαφορές. Έχουμε σχεδόν τις ίδιες δυνατότητες και θέλουμε ουσιαστικά τα ίδια πράγματα από τη ζωή μας» (Kimmel, 2004).

Οι φεμινιστικές θεωρίες που επικεντρώνονται στη «διαφορά» (Hargreaves, 2000; Clarke, 2002) ως αναλυτική κατηγορία –ή στις διαφορές των φύλων όσον αφορά στην κατασκευή της ταυτότητας– άρχισαν να αμφισβητούνται το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1980 και ιδιαίτερα στις αρχές του 1990, δημιουργώντας ένα ανοιχτό πλαίσιο για συζητήσεις περί φύλου². Στα μέσα του 1990 εντάθηκε ο διάλογος περί διαφοράς (difference), κοινωνικού φύλου (gender), βιολογικού φύλου (sex), έμφυλης ταυτότητας (gender identity), θηλυκότητες (femininities), αρσενικότητες (masculinities) κ.ά. (Hargreaves, 2000; Clarke, 2002; Kimmel, 2004). Μία νέα θεωρητική προσέγγιση περί φύλου και έμφυλης ταυτότητας άρχισε να επικρατεί με στόχο να εξουδετερώσει την επικέντρωση στη διαφορά και ως επακόλουθο να προάγει την έμφυλη ουδετερότητα. Λόγου χάρη, ο αγγλικός όρος *gender equality* (έμφυλη ισότητα ή ισότητα των φύλων) αντικατέστησε τον όρο *equality of the sexes*. Ο όρος *sex*, που χρησιμοποιείται ελάχιστα σήμερα στην αγγλική βιβλιογραφία, προσδιορίζει τις βιολογικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών: χρωμοσώματα, χημεία, ανατομία κτλ. Αντιθέτως, ο αγγλοσαξονικός όρος

² Αναλυτικότερα, μέχρι τη δεκαετία του 1970, κοινωνικοί επιστήμονες κατέγραφαν μόνο την τάξη (class) και το γένος/έθνος (race) ως οι κύριες ιδιότητες του κοινωνικού καθεστώτος (social status), δηλαδή της κοινωνικής θέσης που προσδιόριζε και προέγραφε την κοινωνική ζωή. Σήμερα, όσον αφορά τα θεμέλια της ατομικής ταυτότητας, το φύλο/κοινωνικό φύλο (gender), ως αναλυτική κατηγορία, έχει συμπεριληφθεί στο γένος/εθνικότητα (race) και στην τάξη (class). Αποτελεί έναν από τους άξονες γύρω από τον οποίο η κοινωνική ζωή οργανώνεται, και διαμέσου του οποίου κατανοούνται και βιώνονται οι εμπειρίες (Kimmel, 2004).

gender αναφέρεται, όχι μόνο στο βιολογικό φύλο, αλλά κυρίως στο κοινωνικό φύλο που διαμορφώνει την κοινωνική ταυτότητα (Evans & Penney 2002; Holle, 2003; Kimmel, 2004). Στον σύγχρονο διάλογο περί κοινωνικού φύλου, ο άνδρας και η γυναίκα προσδιορίζονται, γίνονται αντιληπτοί ως έμφυλα υποκειμένα (Μαλουτά, 2003) – μια προσέγγιση που στοχεύει στην απενεργοποίηση της *διαφοράς* ως αναλυτική κατηγορία, και ως συνέπεια στην προβολή του σεβασμού της ποικιλότητας (diversity) – των πολλών-πολυσύνθετων-πολλαπλών ιδιαιτεροτήτων του έμφυλου υποκειμένου. Στον υπό εξέλιξη αυτό διάλογο για το έμφυλο υποκειμένο (gender subject) επισημαίνεται ότι η έμφυλη ταυτότητα δεν εμφανίζεται απλά και μόνο ως αποτέλεσμα των γενετικών χαρακτηριστικών, αλλά ως αποτέλεσμα συσχετισμού του βιολογικού φύλου με πολύπλοκες κοινωνικές διεργασίες.

Αυτό δεν σημαίνει ότι χάνεται το βιολογικό φύλο (biological gender/sex) ή ότι θα πάψει να υπάρχει ως κοινωνική κατηγορία. Επίσης, δεν σημαίνει ότι το έμφυλο υποκειμένο έχει γίνει ή θα γίνει άφυλο ή ότι θα «ευνουχιστεί» κοινωνικά. Σημαίνει, εντούτοις, ότι ο βιολογικός παράγοντας, τα γενετικά χαρακτηριστικά, ως αναλυτική κατηγορία, ως συστατικό στοιχείο και ως συντελεστής που οδηγεί σε κοινωνικές διακρίσεις και αποκλεισμούς συσχετίζεται όλο και λιγότερο με παραδοσιακές ή αναχρονιστικές αντιλήψεις και στερεότυπα περί ταυτότητας. Ουσιαστικά, ο σύγχρονος διάλογος διαπραγματεύεται μια μορφή «έμφυλης ουδετερότητας» (Kamberidou & Patsantaras, 2007), όσον αφορά στην πρόσβαση και ενσωμάτωση του υποκειμένου σε διάφορες κοινωνικές περιοχές (π.χ., οικονομία, τεχνολογία, πολιτική, αθλητισμός).

Στην εξελικτική διαδικασία των κοι-

νωνιών η έννοια του φύλου, η κοινωνική κατηγορία φύλο, σταδιακά μεταβάλλεται από μία *στατική* βιολογική αντίληψη (sex), σε μία *δυναμική* κοινωνική κατηγορία (το κοινωνικό φύλο), επηρεάζοντας και αλλάζοντας ως αποτέλεσμα τις προσδοκίες του κοινωνικού περιβάλλοντος. Εν ολίγοις, το κοινωνικό φύλο διαμορφώνει, προσδιορίζει και επαναπροσδιορίζει την ταυτότητά του. Αναφέρεται στην κοινωνική ομάδα δράσης, στην κοινωνική ιδιότητα, στον κοινωνικό φορέα, στο κοινωνικό-πολιτισμικό σύμβολο, στην κοινωνική ταυτότητα, χωρίς να λαμβάνει υπόψη ως αναλυτική κατηγορία τη βιολογική «*διαφορά*». Συγκεκριμένα, προσανατολίζεται στην επικέντρωση σε κάποια διπολικότητα ή δυαδική αντίθεση όπως γυναίκα-άνδρας, λευκός-μαύρος, «φυσιολογικό» άτομο-άτομο με ειδικές ανάγκες ή διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό κτλ.

Τα τελευταία χρόνια, οι θεωρητικές προσεγγίσεις για το κοινωνικό φύλο/έμφυλο υποκειμένο αποστασιοποιούνται από την προσκόλληση σε δυαδικές αντιθέσεις και γενικευμένες δηλώσεις σχετικά με τη στερεότυπη συμπεριφορά όλων των γυναικών και όλων των ανδρών (McNay, 2000; Μαλουτά, 2002; Aitchison, 2003; Mills, 2003; Holmes, 2007; Kimmel, 2004). Αντί να προσεγγίζουν το κοινωνικό φύλο ως κάτι που αποκτήθηκε, κάτι στατικό ή μια δέσμη καθιερωμένων συμπεριφορών που έχουν επιβληθεί στο άτομο από την κοινωνία (όπως έχουν κάνει πολλοί θεωρητικοί του εσσενσιαλισμού μέχρι τώρα), θεωρητικοί του φεμινισμού και των κοινωνικών επιστημών (Holmes et al., 2007) εξετάζουν το έμφυλο υποκειμένο / το κοινωνικό φύλο ως «ένα δυναμικό πεδίο διαμάχης» (Mills, 2003). Το βασικό ερώτημα είναι το εξής: πώς μπορεί να αναπτυχθεί ένα πολυσύνθετο πραγματολογικό μοντέλο αλληλεπίδρασης

που να μπορεί να ερμηνεύει τον τρόπο με τον οποίο το έμφυλο υποκειμένο –είτε άνδρας, είτε γυναίκα– αλληλεπιδρώντας με άλλες μεταβλητές όπως η κοινωνική τάξη, η φυλή, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το χρώμα του δέρματος κ.ά. επηρεάζει την παραγωγή της έμφυλης ταυτότητας (του κοινωνικού φύλου) δηλαδή τις πολύπλοκες διαπραγματεύσεις που επιχειρεί το έμφυλο υποκειμένο καθώς υιοθετεί μια ταυτότητα κοινωνικού φύλου. Όπως εύστοχα παρατήρησε και ο Holle (2003), «κατακερματίζονται τα πολιτιστικά πεδία της τάξης, των φύλων, της σεξουαλικότητας, της εθνότητας, της φυλής και της εθνικότητας, που μέχρι σήμερα μας έδιναν σταθερές συντεταγμένες ως κοινωνικά υποκείμενα».

Αναλυτικότερα, στις σύγχρονες συζητήσεις για το φύλο, η έννοια του αγγλοσαξονικής προέλευσης όρου gender (κοινωνικού φύλο/βιολογικό φύλο) –που αντικατέστησε τον όρο sex– αναφέρεται στο έμφυλο υποκειμένου (gender subject) –είτε άνδρας είτε γυναίκα– χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα γενετικά χαρακτηριστικά (φύλο, χρώμα του δέρματος κτλ.) ως συστατικό στοιχείο ή συντελεστή κοινωνικής κατηγοριοποίησης, κωδικοποίησης, διάκρισης ή διχοτομίας. Στις κοινωνικές επιστήμες το έμφυλο υποκειμένο ταυτίζεται με κοινωνικά θέματα³. Ωστόσο, η εννοιολόγηση του έμφυλου υποκειμένου δεν υπο-

νοεί την κατάργηση του βιολογικού φύλου (sex) αλλά την ισότιμη κοινωνική παρουσία των υποκειμένων ανεξαρτήτως φύλου ή κάποια άλλη διπολικότητα ή δυαδική αντίθεση. Αξιοσημείωτο παράδειγμα αυτής της *έμφυλης ουδετερότητας* αποτελεί η αυξανόμενη ανδρική συμμετοχή στη ρυθμική γυμναστική σήμερα (Kamberidou, Tsorani, Dallas & Patsantaras, 2009). Η Ισπανία είναι η πρώτη χώρα που αναγνώρισε επίσημα τη συμμετοχή των ανδρών στο γυναικείο ολυμπιακό άθλημα της ρυθμικής γυμναστικής, εγχείρημα που αποτελεί τεράστια καινοτομία⁴.

Στον σύγχρονο διάλογο περί *gender* (κοινωνικού φύλου) οι άνδρες και οι γυναίκες προσδιορίζονται ως έμφυλα υποκείμενα – αντίληψη, σύλληψη (concept), έννοια και εργαλείο ανάλυσης που στοχεύει στην απενεργοποίηση της επικέντρωσης στη *διαφορά* (difference). Η επικέντρωση στη διαφορά –στην έρευνα, στις θεωρητικές προσεγγίσεις, στα ΜΜΕ και στις κοινωνικές στάσεις γενικότερα– αναπαράγει κοινωνικούς αποκλεισμούς και κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες. Από την άλλη πλευρά, η εννοιολόγηση του όρου ποικιλότητα (diversity), ως αντίληψη στις νέες θεωρητικές προσεγγίσεις (Mills 2003; Kimmel 2004; Holmes, 2007), επιχειρεί να αντικαταστήσει, ως εργαλείο ανάλυσης, την επικέντρωση στη *διαφορά* με τον σε-

³ Στις θετικές επιστήμες –π.χ., στην ιατρική, στη βιολογία, στην ανατομία– δεν γίνεται αυτή η διάκριση, το φύλο είναι ένα, δηλαδή δεν υφίστανται οι δύο όροι βιολογικό φύλο και κοινωνικό φύλο (Καμπερίδου, 2009)

⁴ Ο πρόεδρος της Ισπανικής Γυμναστικής Ομοσπονδίας, Esteban Cerdán, ανακοίνωσε τη δημιουργία του πρώτου εθνικού πρωταθλήματος ανδρικής ρυθμικής γυμναστικής και στο πλευρό της ομοσπονδίας βρίσκεται και η ισπανική κυβέρνηση. Εδώ και δύο δεκαετίες υπήρχαν ανδρικές επιδείξεις σε διάφορα μέρη του κόσμου, ποτέ όμως ένα πρωτάθλημα αναγνωρισμένο από κάποια ομοσπονδία. Το επόμενο βήμα της ομοσπονδίας είναι να καθίσει στο ίδιο τραπέζι με την FIG προκειμένου να ζητήσει την επίσημη αναγνώριση του αθλήματος. Με την απόφαση αυτή η Ισπανία γίνεται η πρώτη χώρα στον κόσμο που προχωρεί επίσημως στην κατάργηση μιας αθλητικής διάκρισης λόγω φύλου (Kamberidou et al., 2009).

βασμό και την αποδοχή της ποικιλότητας, δηλαδή των πολλών-πολυσύνθετων-πολλαπλών ιδιαιτεροτήτων του έμφυλου υποκειμένου. Για παράδειγμα, όταν ένα άτομο, μια κοινωνική ομάδα ή ένα έθνος κατηγοριοποιείται, προσδιορίζεται, προσεγγίζεται και αναλύεται ως *διαφορετικό*, τότε προβάλλεται η κοινωνική διάκριση-ανισότητα και περιθωριοποίηση. Η επικέντρωση στη διαφορά προβάλλει την *Ανοχή* για το *Άλλο*, και όχι την αποδοχή την εμπιστοσύνη, τον *αλληλοσεβασμό*, την αναγνώριση και τους κοινωνικούς δεσμούς. Ακόμη και ως όροι –το *Άλλο* και η *Ανοχή*– υπονοούν ή προσδιορίζουν κάτι υποδεέστερο ή κατώτερο. Η έλλειψη ερευνών περὶ «ομοιοτήτων» (Kimmel, 2004) είναι αποτέλεσμα αυτής της επικέντρωσης στη *διαφορά* και στην κοινωνική διαφοροποίηση. Όσον αφορά στην επικέντρωση στη διαφορά (ή σε κάποια δυαδική αντίθεση) ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η προβολή της αθλήτριας και του αθλητή στα ΜΜΕ (Heywood & Dworkin, 2003; Γιάσογλου, Παπαδοπούλου, Χαραχούσου & Καμπίτση, 2004; Creedon, 2006; Messner & Connell 2007; Καμπερίδου, 2009). Πολλές συζητήσεις και ερωτήματα προκαλούνται σήμερα σχετικά με τη διαφορετική μεταχείριση στα ΜΜΕ μεταξύ αθλητών και αθλητριών: εξωραϊσμός των ανδρικών επιτευγμάτων και υποβάθμιση των γυναικείων, μεγαλύτερη προβολή του ανδρικού αθλητισμού, ελάχιστη κάλυψη του γυναικείου, η μοντελοποίηση της αθλήτριας, η θηλυκοποίηση του αθλητή κ.ά.

Οι δύο θεωρίες που κυριαρχούν και χρησιμοποιούνται στην έρευνα σήμερα, ο βιολογικός ντετερμινισμός και η διαφορετική κοινωνικοποίηση των αγοριών και των κοριτσιών –που είναι και οι παλαιότερες θεωρήσεις– μοιράζονται δύο θεμελιώδεις υποθέσεις. Διακρίνουν τους άνδρες και τις

γυναίκες ως διαφορετικούς, επικεντρώνονται στις διαφορές των φύλων. Αυτή η κοινωνική διαφοροποίηση αναπαράγεται από την υπόθεση ότι οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι περισσότερες, πολύ μεγαλύτερες και πιο αποφασιστικές –και συνεπώς άξιες ανάλυσης, διερεύνησης και μελέτης– από ό,τι είναι οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των ίδιων των ανδρών και εκείνες που παρατηρούνται μεταξύ των ίδιων των γυναικών μέσα στην ίδια κοινωνία, ανάλογα με την κοινωνικο-οικονομική τάξη, το χρώμα του δέρματος, την εθνικότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη σωματική αναπηρία, την ηλικία κτλ. Επικεντρώνονται στις διαφορές των φύλων, στη διαδικασία της κοινωνικής διαφοροποίησης, αγνοώντας ως αποτέλεσμα τις «ομοιότητες» (commonalities, sameness), την «ποικιλότητα» (diversity), τις «πολλαπλές ταυτότητες» και μείγματα των αποκαλούμενων «αρσενικοτήτων» και «θηλυκοτήτων» (masculinities, femininities) του έμφυλου υποκειμένου (Clarke, 2002; Kimmel, 2004). Δεν αποτελούν όλες οι γυναίκες μια συλλογική οντότητα ή μια κοινωνική κατηγορία. Το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες. Οι γυναίκες και οι άνδρες έχουν πολλαπλές ταυτότητες, «πολλαπλές θηλυκότητες» και «πολλαπλές αρσενικότητες» (Evans & Penney 2002). Ο άνδρας έχει μείγματα των αποκαλούμενων αρσενικοτήτων/αρρενωποτήτων και θηλυκοτήτων και η γυναίκα έχει μείγματα αρσενικοτήτων και θηλυκοτήτων, έννοιες που αλλάζουν και μεταβάλλονται μέσα στον κοινωνικό χώρο-χρόνο, μέσα σε κάθε κοινωνία και κουλτούρα. Και τα δύο φύλα αποτελούν φορείς πολλαπλών-ποικίλων κοινωνικών ιδιοτήτων, ρόλων και ομάδων. Ανήκουν συγχρόνως σε πολλές κοινωνικές ιδιότητες, φορείς και ομάδες δράσης πέραν του βιολογικού φύλου π.χ., είναι ταυ-

τόχρονα γονείς, σύζυγοι, υπάλληλοι, διδάσκαλοι, συνδικαλιστές, δικηγόροι, αθλητές/τριες, γυμναστές/τριες, εθελοντές/τριες, ακτιβιστές κλπ. Μέσα σε οποιαδήποτε κοινωνία κάθε στιγμή, συνυπάρχουν πολλές έννοιες περί αρρενωπότητας/αρσενικότητας και θηλυκότητας. Συνεπώς, δεν μπορεί πραγματικά να αναφέρεται κάποιος σε αρσενικότητες και θηλυκότητες (ή για το κοινωνικό φύλο) σαν να ήταν στατικές και παγκόσμιες ουσίες, κοινές για όλες τις γυναίκες και κοινές για όλους τους άνδρες του κόσμου. Ωστόσο, στον αθλητισμό, σε αντίθεση με άλλες κοινωνικές περιοχές, το φύλο αποτελεί στατικό στοιχείο κοινό για όλες τις γυναίκες και όλους τους άνδρες του κόσμου. Για παράδειγμα, στον αθλητισμό των επιδόσεων, στον πρωταθλητισμό, το έμφυλο υποκειμένο γίνεται αντιληπτό ως μια στατική βιολογική-ανατομική μονάδα, αντί για μία ολότητα εξελισσόμενων κοινωνικών-πολιτιστικών αναπαραστάσεων.

Αναλυτικότερα, ο σύγχρονος διάλογος, όπως ήδη επισημάνθηκε, διαπραγματεύεται μια μορφή «έμφυλης ουδετερότητας» (Kamberidou & Patsantaras, 2007), όσον αφορά στην πρόσβαση και ενσωμάτωση του υποκειμένου σε διάφορες κοινωνικές περιοχές. Μολονότι αυτό σήμερα είναι εφικτό στην πλειονότητα των κοινωνικών δραστηριοτήτων (π.χ., στην πολιτική, στην οικονομία, στην κοινωνία της πληροφορίας, στην τεχνολογία), στον αθλητισμό δεν υφίσταται. Στον αθλητισμό δεν συναντιέται μια έμφυλη ουδετερότητα, δηλαδή, ο αθλητής και η αθλήτρια προσδιορίζονται αποκλειστικά στη βάση βιολογικών δεδομένων. Το έμφυλο υποκειμένο –εί-

τε αθλητής είτε αθλήτρια– εκτιμάται ως μια φυσιο-οργανική οντότητα, ως μέσο ή ως εργαλείο για μέγιστη επίδοση, για «νίκη» με κάθε κόστος, συμπεριλαμβανομένων και των μεταμορφώσεων του σώματος που εμφανίζονται ως αποτέλεσμα των διαδικασιών της εντατικής προπόνησης και της χρήσης απαγορευμένων ουσιών/ντόπινγκ.

Στον αθλητισμό των επιδόσεων η έμφυλη κατηγοριοποίηση-διχοτομία είναι ξεκάθαρα θεσμοθετημένη ως δομική κατηγορία, δηλαδή επιβάλλεται από κανόνες και κανονισμούς⁵, σε αντίθεση με άλλες κοινωνικές περιοχές. Αυτή η ταξινόμηση δραστηριοτήτων με βάση βιολογικά-γενετικά χαρακτηριστικά, αν και πραγματώνεται, όπως μέχρι σήμερα είναι γνωστό, χάριν της «ισονομίας», εντούτοις εγείρει κάποια σημαντικά ερωτήματα όπως: Παράγει αυτή η δομικά διασφαλισμένη *διαφορά*, αυτή η έμφυλη διχοτόμηση της αθλητικής δραστηριότητας κοινωνική ανισότητα σε άλλα επίπεδα που έρχεται σε σύγκρουση με τις αθλητικές-ολυμπιακές αξίες; Μήπως λοιπόν η διχοτόμηση των φύλων γενικά στον αθλητισμό των επιδόσεων –που πραγματοποιείται σύμφωνα με τις κρατούσες αντιλήψεις χάριν της ισονομίας– είναι η αιτία άνισης κατανομής της θεσμικής εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών; Αν γίνει αποδεκτό ότι η έμφυλη κατηγοριοποίηση του αθλητισμού είναι σωστή και επιβάλλεται στο όνομα της ισονομίας και της ισότητας, τότε πρέπει να θέσουμε το ερώτημα γιατί συνεχίζεται και πέραν της αγωνιστικής δράσης, δηλαδή στους θεσμούς αθλητικής διοίκησης. Γιατί επεκτείνεται στην αθλητική θεσμική ιεραρχία, στην αθλητική ηγεσία; Γιατί

⁵ Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να αναφέρουμε ότι αυτό δεν ισχύει σε ολόκληρη την αθλητική κοινωνική περιοχή π.χ., δεν επικρατεί στη φυσική αγωγή, στον σχολικό αθλητισμό, στον μαζικό αθλητισμό. Εντοπίζεται κυρίως στην ακραία εμπορευματοποιημένη περιοχή του πρωταθλητισμού (Καμπερίδου, 2009).

απουσιάζουν οι γυναίκες, ακόμα και σήμερα, από την αθλητική θεσμική ιεραρχία, και όχι μόνο στην Ελλάδα.

Οι διαφορές και οι ανισότητες δεν είναι γνωρίσματα των χρωμοσωμάτων μας. Δεν γεννιέται κανείς με βιολογική προδιάθεση για ανισότητα. Είναι αποτέλεσμα της διαφορετικής πολιτισμικής και κοινωνικής αξιολόγησης των εμπειριών των ανδρών και αυτών των γυναικών σε μια κοινωνία που οι οργανισμοί και θεσμοί, όπως εκείνοι του αθλητισμού, αναπαράγουν τις «διαφορές» μεταξύ των δύο φύλων. Στον διαχωρισμό του γυναικείου αθλητισμού από τον αντίστοιχο ανδρικό υποβόσκει μια αξιολογική ιεράρχηση, η οποία ενισχύεται ακόμα και σήμερα από τις κοινωνικές-ιστορικές καταβολές του ολυμπιακού κινήματος. Η βιολογική βάση του αξιολογικού χαρακτήρα της διχοτομίας των φύλων στον αθλητισμό αποτελεί κατά ένα μεγάλο μέρος κοινωνικό κατασκευάσμα, όπως με ευκρίνεια γίνεται κατανοητό στη συνέχεια⁶.

**Το φύλο στον αθλητισμό:
η διαχρονικότητα του γυναικείου
αποκλεισμού και οι πρώτοι
«Ολυμπιακοί Αγώνες γυναικών»**

Ως ένδειξη διαμαρτυρίας για τον αποκλεισμό των γυναικών από τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896, η Σταματία Ροβίθν από τη Σύρο –τριανταπεντάχρονη μητέρα επτά παιδιών– διήνυσε την επίσημη μαραθώνα ολυμπιακή διαδρομή, από τον Μαραθώνα μέχρι το Παναθηναϊκό Στάδιο, σε 5½ ώρες («Αστν», 31 Μαρτίου 1896).

Η αθλητική ταυτότητα συνδέεται με διάφορες κοινωνικο-πολιτισμικές έννοιες και νοήματα από την αρχή των Ολυμπιακών Αγώνων τον 19^ο αιώνα, όταν οι γυ-

ναίκες ήταν αποκλεισμένες όχι μόνο από τον αθλητισμό αλλά από τον ευρύτερο κοινωνικό-δημόσιο τομέα. Τα «επιστημονικά» επιχειρήματα επί των οποίων βασίστηκε ο αποκλεισμός των γυναικών από τον αθλητισμό των υψηλών επιδόσεων και κατ' επέκταση από τον ολυμπιακό αθλητισμό στις διάφορες φάσεις της νεωτερικότητας σχετίζονταν με τις κρατούσες αντιλήψεις για την κοινωνική αποστολή της θηλυκής οντότητας. Συγκεκριμένα, τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, χρονική περίοδο που επιδιωκόταν η ανασύσταση των ολυμπιακών Αγώνων, ταυτόχρονα αναπτύσσονταν «επιστημονικά» ενισχυμένες αντιλήψεις (Moebius, 1908; Weininger, 1917), που αποσκοπούσαν στον αποκλεισμό των γυναικών από δημόσιου χαρακτήρα δραστηριότητες. Εδώ δεν πρέπει να διαφεύγει το γεγονός ότι ο ρόλος της αθλήτριας ήταν πάντα και παραμένει δημόσιος. Σύμφωνα λοιπόν με τις κυρίαρχες επιστημονικές, κοινωνικές και εθιμοτυπικές αντιλήψεις της εποχής, η ενασχόληση της γυναίκας με τον αγωνιστικό αθλητισμό θεωρούνταν βιολογικά και ψυχικά επιβλαβής (Pfister, 1990; Kirk, 2002; Πατσαντάρας, 2007).

Είναι χαρακτηριστικό ότι, μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, εκπρόσωποι κυρίως από τον ιατρικό χώρο και τον χώρο της ψυχολογίας υποστήριζαν ότι η άθληση, η γυμναστική και τα αθλητικά παιχνίδια είχαν αρνητικές επιπτώσεις, όχι μόνο στη φυσική και ψυχική υγεία της γυναίκας, αλλά και στην εκπλήρωση των κοινωνικών της αποστολών όπως αυτές καθορίζονταν από τον ρόλο της συζύγου και της μητέρας (Sandow 1898, Moebius 1908, Weininger 1917, Webster 1930). Έτσι, κατασκευάστηκε και παγιώθηκε ο κοινωνικός μύθος του

⁶ Αρχικά οι Ολυμπιακοί Αγώνες απέκλειαν από τη θεσμική τους ιεραρχία, όχι μόνο τις γυναίκες αλλά και τους άνδρες των αποκαλούμενων τριτοκοσμικών χωρών (Πατσαντάρας, 2007).

«αδύνατου φύλου» κυρίως με βάση αντιλήψεις ιατρικής προέλευσης. Οι επικλήσεις στις απόψεις της ιατρικής αλλά και σε αντίστοιχες της ψυχολογίας (Moebius, 1908; Weininger, 1917) ήταν συνηθισμένο φαινόμενο όταν οι γυναίκες απειλούσαν κοινωνικά ανδροκρατούμενους τόπους. Αλλά ακόμα και η φιλοσοφία και η ανθρωπολογία καταπιάστηκαν δραστικά με την ψυχή και τη «φύση» της γυναίκας για να περιχαρακώσουν επιστημονικά τον κοινωνικό της αποκλεισμό (Pfister, 1990).

Συντονισμένες με το πνεύμα της εποχής ήταν και οι απόψεις του εμπνευστή των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, του βαρόνου Pierre de Coubertin, ο οποίος –αν και θεωρούσε ότι στην ολυμπιακή δραστηριότητα πρέπει να έχουν πρόσβαση όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτου κοινωνικών χαρακτηριστικών– υποστήριζε ότι η γυναίκα στον ρόλο της συζύγου και της μητέρας ολοκλήρωνε και εξαντλούσε τη φυσική ατομική-προσωπική και κοινωνική της αποστολή. Ο Coubertin υπογράμιζε επανειλημμένα ότι οποιαδήποτε αθλητική δραστηριοποίηση του «αδύνατου φύλου» όφειλε να μην έχει δημόσιο χαρακτήρα. Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες όφειλαν τόσο για τον εμπνευστή τους, όσο και για τα υπόλοιπα μέλη της ΔΟΕ, να είναι προσβάσιμοι μόνο στους νεαρούς άνδρες, ακριβώς κατά τα αρχαία ελληνικά πρότυπα και η συμμετοχή των γυναικών να περιορίζεται στο να στεφανώνουν τους άνδρες ολυμπιονίκες. Ακόμα και μετά την απόσυρσή του από τη ΔΟΕ το 1924, ο Coubertin δήλωνε ότι η συμμετοχή των γυναικών στους Ολυμπιακούς Αγώνες αποτελούσε ένα είδος «κοινωνικής και ηθικής απόκλισης» (Πατσαντάρας, 2007).

Η αντίληψη ότι ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας εξαντλείται στο πλαίσιο της οικογένειας βρήκε αντίθετες πολλές γυναίκες και αθλήτριες της εποχής, όπως την Ελληνίδα από τη Σύρο Σταματία Ροβίθου και τη Γαλλίδα Alice Milliet. Στην ημερήσια αθηναϊκή εφημερίδα «Άστυ» της 31^{ης} Μαρτίου 1896 αναφέρεται μια πράγματι αξιοθαύμαστη για την εποχή αθλητική και με ευρύτερες φυσικά κοινωνικές προεκτάσεις, πράξη. Ως ένδειξη διαμαρτυρίας και αντίδρασης για τον αποκλεισμό των γυναικών από τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896, η Σταματία Ροβίθου από τη Σύρο –τριανταπεντάχρονη μητέρα επτά παιδιών– διήνυσε την επίσημη μαραθώνα ολυμπιακή διαδρομή, από τον Μαραθώνα μέχρι το Παναθηναϊκό Στάδιο, σε 5½ ώρες (Πατσαντάρας, 2007)⁷.

Όσον αφορά τη Γαλλίδα Alice Milliet, τον Οκτώβριο του 1921 ίδρυσε, μαζί με γυναίκες αντιπροσώπους από πέντε ακόμα χώρες, την Παγκόσμια Ομοσπονδία Γυναικείου Αθλητισμού (Federation Sportive Feminine Internationale) και τον ίδιο χρόνο διοργανώνει στο Μονακό, με τη συμμετοχή αθλητριών από τη Γαλλία, τη Μ. Βρετανία, τη Νορβηγία, την Ιταλία και την Ελβετία, τους πρώτους «Ολυμπιακούς Αγώνες γυναικών» (Pfister 1998: 170). Στη συνέχεια, τον Αύγουστο του 1922, η Alice Milliet διοργάνωσε στο Παρίσι τους δεύτερους «Ολυμπιακούς Αγώνες Γυναικών» με τη συμμετοχή 300 αθλητριών από τις προαναφερόμενες χώρες και επιπρόσθετα από την Τσεχοσλοβακία και το Βέλγιο. Οι αγώνες αυτοί αργότερα και κάτω από τις σθεναρές πιέσεις της ΔΟΕ μετονομάστηκαν σε «παγκόσμιους αγώνες γυναικών», οι οποίοι διεξάγονται επίσης στον ρυθμό της τε-

⁷ Το αγώνισμα του Μαραθωνίου γυναικών, συμπεριλήφθηκε στο ολυμπιακό πρόγραμμα μόλις το 1984, ύστερα από πιέσεις της IAAF (Παγκόσμια Ομοσπονδία Κλασικού Αθλητισμού).

τραετίας (Πατσαντάρας, 2007).

Τον Οκτώβριο του 1902, σε άρθρο του στο *Revue Olympique*, ο Coubertin διακηρύσσει ότι ο αγωνιστικός αθλητισμός είναι φαινόμενο που «εναντιώνεται στον φυσικό προορισμό της γυναίκας»⁸. Το 1911, σε εισήγησή του με τίτλο “*Les Femmes et l’Escrime*”, επισημαίνει τους κινδύνους και τις διαστρεβλώσεις που ελλοχεύουν για την αριστοκρατική τέχνη της ξιφασκίας, εάν αυτή «θηλυκοποιηθεί» (Coubertin, 1911). Το 1912 εισηγείται, σε άλλο άρθρο, να παραιμείνει ο ολυμπιακός αθλητισμός τόπος αποκλειστικά για άνδρες, μολονότι διάσπαρτα συμμετείχαν οι γυναίκες στις μέχρι τότε ολυμπιακές διοργανώσεις (Coubertin, 1912). Μέχρι το 1925 ο Coubertin διαδραμάτιζε έναν κυρίαρχο ρόλο στην οργάνωση και έκφραση του ολυμπιακού κινήματος και τρία χρόνια πριν τον θάνατό του, το 1934, προειδοποιεί τους αθλητές για τις αρνητικές επιπτώσεις που θα εμφανίζονταν με την παρουσία των αθλητριών στους αθλητικούς αγωνιστικούς χώρους.

Η αρνητική έως και εχθρική στάση της ΔΟΕ συνεχίστηκε και όταν ανέλαβε την προεδρία ο Baillet-Latour (1925), ο οποίος το 1930, στην ολυμπιακή συνεδρία του Βερολίνου επεδίωξε έναν περιορισμό της γυναικείας συμμετοχής στους αγώνες. Με κύριο στόχο να αμβλύνει τη γυναικεία αξίωση για συμμετοχή στα αγωνίσματα στίβου, πρότεινε να επιτραπεί στις γυναίκες η πρόσβαση σε αγωνίσματα «αισθητικού χαρακτήρα» (Πατσαντάρας, 2007). Ιδιαίτερα σκληρός και αυστηρός, όσον αφορά στη γυναικεία συμμετοχή, εμφανίστηκε και ο Avery Brundage, πρόεδρος της ΔΟΕ από το 1925 έως το 1972. Πριν αναλάβει την προεδρία της ΔΟΕ ο Brundage –ως πρόεδρος της IAAF (Παγκόσμιας Ο-

μοσπονδίας Κλασικού Αθλητισμού)– βρισκόταν συχνά σε δημόσια αντιπαράθεση με τους υπέρμαχους του γυναικείου αθλητισμού (Pfister, 1990), σε αντίθεση, π.χ., με την Παγκόσμια Ομοσπονδία Κολύμβησης (FINA), η οποία κρατούσε μια περισσότερο φιλελεύθερη στάση απέναντι στα γυναικεία αθλητικά ζητήματα. Προσαρμοσμένοι λοιπόν στο πνεύμα της εποχής τους, οι εκπρόσωποι των σημαντικότερων θεσμών του αθλητισμού των επιδόσεων ήταν απορριπτικοί όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών.

Από το 1924 που πραγματοποιήθηκαν οι τελευταίοι Ολυμπιακοί Αγώνες υπό την προεδρία του Coubertin μέχρι το 1972 που αποχώρησε από την προεδρία της ΔΟΕ ο Avery Brundage, ο αριθμός των αγωνισμάτων στα οποία συμμετείχαν οι γυναίκες αυξήθηκαν από 11 σε 43. Φυσικά δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι αυτό οφείλεται κυρίως στα –αποδεκτά για τη γυναικεία οντότητα– ατομικά αγωνίσματα της καλλιτεχνικής γυμναστικής (1952) και στα εννέα της κολύμβησης (1956-1968) που εισήχθησαν στο πρόγραμμα των αγώνων χάρη στις πιέσεις των αντίστοιχων διεθνών ομοσπονδιών, οι οποίες επέβαλαν στη ΔΟΕ τις απαιτήσεις τους. Ο ολυμπιακός αθλητισμός επομένως, ως το σημαντικότερο αθλητικό γεγονός, εμφανίζεται από τις αρχές της κοινωνικής του παρουσίας ως εκείνος ο θεσμός ο οποίος εμφανέστατα περιθωριοποίησε τις γυναικείες αξιώσεις για συμμετοχή στα ολυμπιακά δρώμενα, φαινόμενο που εντοπίζεται και σήμερα στη συγκρότηση των οργανωτικών του σχημάτων.

Σαφώς ευρύτεροι κοινωνικοί αγώνες, ευρύτερες δομικές αλλαγές της κοινωνικής συγκρότησης μετά τους δύο παγκόσμιους πολέμους, καθώς και μεταβολές

⁸ Βλ. επίσης, *Revue Olympique*, October 1902, σ. 61.

των αντιλήψεων περί έμφυλων ρόλων (Kirk, 2002; Holmes, 2007) συνέβαλλαν στη σταδιακά αυξανόμενη πρόσβαση των γυναικών σε πολλές ανδροκρατούμενες κοινωνικές περιοχές. Η αξίωση των γυναικών για συμμετοχή στα ολυμπιακά δρώμενα εμφανίζεται σε μια ιστορική περίοδο που λαμβάνουν χώρα ευρύτεροι κοινωνικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί. Κατά την πρώτη κυρίως εικοσαετία του 20^{ου} αιώνα, οι αγώνες και κατακτήσεις του γυναικείου κινήματος στον ευρύτερο κοινωνικό τομέα (Pfister, 1998) ανάγκασαν βαθμιαία τη ΔΟΕ, τις αθλητικές ομοσπονδίες και γενικά τους αθλητικούς θεσμούς να διατυπώσουν με σαφήνεια τα αίτια του αποκλεισμού των γυναικών από τα αθλητικά-αγωνιστικά ολυμπιακά δρώμενα και να θεσπίσουν κλιμακωτά ιδιαίτερους κανόνες συμμετοχής για το κοινωνικά κατασκευασμένο «αδύνατο φύλο». Εν ολίγοις, θεσπίστηκαν σε αρκετά αθλήματα ιδιαίτερα κανονιστικά πλαίσια ανέλιξης της αθλητικής-αγωνιστικής δραστηριότητας των γυναικών. Αυτά τα κανονιστικά πλαίσια είχαν ως βάση τη βιολογική διαφορά, τα γενετικά χαρακτηριστικά.

Η αποδοχή μιας τέτοιας έμφυλης κατηγοριοποίησης, δηλαδή διαφοροποίησης με βάση τα γενετικά χαρακτηριστικά (τη βιολογική διαφορά), σε συνδυασμό με τον χαρακτηρισμό πολλών αθλημάτων ως τυπικά ανδρικών, δημιουργούσε πολλές δυσκολίες πρόσβασης στις γυναίκες στην πλειονότητα των ολυμπιακών αθλημάτων. Ο κατάλογος των αθλημάτων από τα οποία οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες αμβλύνηκε ουσιαστικά μετά τη δεκαετία του 1960. Καταλυτικό παράγοντα κοινωνικής αποδοχής του γυναικείου ολυμπιακού αθλητισμού αποτέλεσε η εμπορευματοποίηση της ολυμπιακής αθλητικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα μετά το 1981, έτος

κατά το οποίο παραγράφεται το άρθρο περί ερασιτεχνισμού από τον Ολυμπιακό Καταστατικό Χάρτη. Επομένως, η εμπορευματοποίηση της αθλητικής-ολυμπιακής δραστηριότητας αποτέλεσε ουσιαστικό παράγοντα κοινωνικής προβολής και αποδοχής του γυναικείου αθλητισμού.

Ο αθλητισμός ως πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης

Δεν υπήρχε γυναικεία συμμετοχή στους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896. Στους δεύτερους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι το 1900, δεν έγινε καμία γυναικεία συμμετοχή επίσημα δεκτή από τη ΔΟΕ. Εντούτοις, οι υπεύθυνοι διοργανωτές της Διεθνούς Έκθεσης του Παρισιού –στα πλαίσια της οποίας πραγματοποιήθηκαν και οι Ολυμπιακοί Αγώνες– επέτρεψαν τη συμμετοχή 19 αθλητριών από πέντε χώρες σε τρία αγωνίσματα (τένις, γκολφ και ιστιοπλοΐα). Τέσσερα χρόνια αργότερα, στο St. Louis των ΗΠΑ το 1904, έξι αθλήτριες διεκδίκησαν το χρυσό μετάλλιο στο άθλημα της τοξοβολίας. Το 1908 στο Λονδίνο, 36 αθλήτριες από τέσσερις χώρες συμμετείχαν σε τρία αγωνίσματα. Στη συνεδρία του Λουξεμβούργου το 1910 και σε αυτή της Βουδαπέστης το 1911, κατάφεραν τα προερχόμενα από την Μ. Βρετανία μέλη της ΔΟΕ να επιτραπεί στους αγώνες της Στοκχόλμης το 1912 η συμμετοχή γυναικών στην κολύμβηση, παρά την έντονη αντίθεση του Coubertin. Αυτό θεωρήθηκε πολύ σημαντική κατάκτηση για τις γυναίκες κυρίως εξαιτίας του επίμαχου θέματος της προκλητικής για την εποχή εμφάνισης των αθλητριών με μαγιό!

Σε αυτούς τους αγώνες ο αριθμός των χωρών που έστειλαν αθλήτριες ξεπερνάει για πρώτη φορά τις δέκα, ενώ συμμετείχαν σε επιδείξεις γυμναστικής εκτός του προγράμματος των αγώνων και 236 γυνά-

στριες απ' όλα τα σκανδιναβικά κράτη. Από την περίοδο αυτή και μετά παρατηρείται ένας κλιμακωτά αυξανόμενος αριθμός συμμετοχής αθλητριών στις ολυμπιακές διοργανώσεις. Αυξάνονται επίσης τα αθλήματα των γυναικών στο πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων και παρατηρείται ότι οι γυναίκες διεκδικώντας ισόνομη μεταχείριση επέλεξαν κατά κύριο λόγο να διεκδικούν συμμετοχή σε αθλήματα τα οποία θεωρούνταν κατεξοχήν ανδρικά, όπως αυτά του στίβου. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι αθλήτριες προσπαθούσαν να καταλύσουν ή να υπερθούν τη βιολογική διαφορετικότητα, αλλά επεδίωκαν να διακηρύξουν την αξίωσή τους για ευρύτερη κοινωνικά ισόνομη μεταχείριση και να δημιουργήσουν προϋποθέσεις για επαναπροσδιορισμό των έμφυλων σχέσεων στον αθλητισμό και της αθλητικής τους ταυτότητας. Αναμφισβήτητα, ο ολυμπιακός αθλητισμός ως κοινωνική περιοχή, αποτέλεσε και «ένα κατεξοχήν πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης» (Πατσαντάρας, 2007).

Ο αθλητισμός, ανάλογα με τη χρησιμο-εκμετάλλευση που υφίσταται από τα πρωτεύοντα κοινωνικά συστήματα –όπως οικονομία και πολιτική– και τους σκοπούς που επιδιώκονται αποτελεί άλλοτε μέσον διά του οποίου αναδεικνύονται κοινωνικές ανισότητες και άλλοτε μέσον κοινωνικής χειραφέτησης. Για παράδειγμα, ο ολυμπιακός αθλητισμός ως μία πιο εύκολα προσβάσιμη κοινωνική περιοχή –για μη-δεσπόζουσες, περιθωριακές ή μειονοτικές κοινωνικές ομάδες– παρείχε και παρέχει το απαραίτητο θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο για την προβολή, γνωστοποίηση και διακήρυξη αιτημάτων και αντιθέσεων με το κατεστημένο. Λειτουργήσε και λειτουργεί ως ένα μέσον κοινωνικής χειραφέτησης, όχι μόνο για τη γυναίκα, αλλά και για άλλες αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες, π.χ., εθνικές-

θηρσκευτικές και ευρύτερα κοινωνικές μειονότητες (Kamberidou, 2008). Χρησιμοποιείται ακόμα και στη μετανεωτερικότητα για τη χειραφέτηση των γυναικών από καταπιεστικές εθνικο-θηρσκευτικές ή κρατικές δομές. Αυτό φαίνεται με σαφήνεια στις χώρες του ισλαμικού κόσμου όπου οι γυναίκες συναντούν ακόμα και σήμερα πάρα πολλά και πολλές φορές ανυπέροβλητα εμπόδια κατά την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό (Αλζιούντ, 2008).

Αυτό είναι εφικτό επειδή ο ολυμπιακός αθλητισμός ανελίσσεται σε θεσμικά-κανονιστικά πλαίσια εντός των οποίων καταλύονται κοινωνικές κατηγορίες, όπως κοινωνική τάξη, φυλετικά χαρακτηριστικά, εθνική, κοινωνική, γεωγραφική και πολιτισμική προέλευση κ.ά. Δηλαδή, ο ολυμπιακός αθλητισμός πραγματοποιείται σε κοινά για όλους τους συμμετέχοντες και καθολικά αποδεκτά από όλους κανονιστικά πλαίσια. Η έμφυλη κατηγοριοποίηση, δηλαδή η διχοτόμηση των δραστηριοτήτων στον αγωνιστικό αθλητισμό των επιδόσεων με βάση τα γενετικά χαρακτηριστικά (βιολογικό φύλο) και η υπαγωγή του γυναικείου αθλητισμού σε διαφορετικό, πολλές φορές, κατά άθλημα κανονιστικό πλαίσιο πραγματοποιείται με στόχο την ενεργοποίηση σημαντικών για την κοινωνική συμβίωση αξιών, όπως αυτές της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Εν ολίγοις η έμφυλη κατηγοριοποίηση του αγωνιστικού αθλητισμού επιβάλλεται στο όνομα της ισονομίας και της ισότητας. Γιατί όμως συνεχίζεται και πέραν της αγωνιστικής δράσης; Οι γυναίκες απουσιάζουν, ακόμα και σήμερα, από την αθλητική θεσμική ιεραρχία, και όχι μόνο στην Ελλάδα (Χαραχούσου, 2003; Καμπερίδου, 2009).

Εδώ εντοπίζεται μια ουσιαστική απόκλιση από τον Ολυμπιακό Χάρτη, σύμφωνα με τον οποίο: «Η ΔΟΕ δραστικά εν-

Γυναικεία υποεκπροσώπηση στο ολυμπιακό κίνημα⁹

Νοέμβριος 2006	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο	%
Executive Board/Εκτελεστικό Σώμα	1	14	15	6.6
IOC members/ ΔΟΕ	14	99	113	14.1
Commissions/ Επιτροπές	34	209	243	13.9
Ιανουάριος 2005	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο	%
Executive Board/ Εκτελεστικό Σώμα	1	14	15	6.6
IOC members/ ΔΟΕ	12	103	115	10.4
Commissions/ Επιτροπές	35	200	235	14.9
Ιανουάριος 2004	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο	%
Executive Board/Εκτελεστικό Σώμα	1	14	15	6.6
IOC members/ ΔΟΕ	12	113	125	9.6
Commissions/ Επιτροπές	28	210	238	11.8
Ιανουάριος 2003	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο	%
Executive Board/ Εκτελεστικό Σώμα	1	14	15	6.6
IOC members/ ΔΟΕ	12	114	116	10.3
Commissions/ Επιτροπές	25	242	267	9.3

θαρρύνει, με τα κατάλληλα μέσα, την προώθηση των γυναικών σε όλα τα επίπεδα και σε όλες τις δομές, ιδιαίτερα στα εκτελεστικά σώματα των εθνικών και διεθνών αθλητικών οργανώσεων συμβαδίζοντας με την αυστηρή εφαρμογή των αρχών της ισότητας και της ισονομίας μεταξύ ανδρών και γυναικών» (Olympic Charter, rule 2, paragraph 5, 18/07/1996).

Από το 1981 μέχρι σήμερα (2010) μόνο 21 γυναίκες έχουν υπηρετήσει ως μέλη της ΔΟΕ¹⁰. Η εικόνα της ΔΟΕ από το 1896 μέχρι το 1981 υπήρξε αποκλειστικά ανδρική. Το 1981, μετά από πρωτοβουλία του Προέδρου της ΔΟΕ Samaranch, μόνο δύο γυναίκες εκλέχθηκαν. Σήμερα, από τα 113 μέλη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ), μόνο τα 14 είναι γυναίκες, δηλα-

δή 14.1%. Αναμφισβήτητα η σημερινή γυναικεία υποεκπροσώπηση στο ολυμπιακό κίνημα δεν οφείλεται στην έλλειψη προσφοράς γυναικών ή αθλητριών, όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα από τον αριθμό των συμμετεχουσών γυναικών στους Ολυμπιακούς Αγώνες τις τελευταίες δεκαετίες. Για παράδειγμα, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα το 1996, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών ήταν 34%. Στο Σίδνεϋ, το 2000, το ποσοστό της γυναικείας συμμετοχής έφτασε 38,2%. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 στην Αθήνα, το 40,7% ήταν γυναίκες (www.athens2004.com). Στο Πεκίνο το 2008 η γυναικεία συμμετοχή ανέρχεται σε περίπου 43%, συμμετοχή ρεκόρ! Ο αριθμός των γυναικών στα πλαίσια του ολυ-

⁹ Βλ.: International Olympic Committee (http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_992.pdf) Women in the Olympic Movement- Women's Representation in the IOC, p.1/1. (Retrieved 29/09/09).

¹⁰ Βλ.: http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_992.pdf. (Retrieved 29/09/09).

μπιακού αθλητισμού προσεγγίζει βαθμηδόν εξισωτικά αυτόν των ανδρών! Εντούτοις σήμερα, όπως προαναφέρθηκε, από τα 113 μέλη της ΔΟΕ, μόνο τα 14 είναι γυναίκες.

Αδιαμφισβήτητα στον διαχωρισμό του γυναικείου αθλητισμού από τον ανδρικό αθλητισμό υποβόσκει μια αξιολογική ιεράρχηση η οποία ενισχύεται ακόμα και σήμερα από τις κοινωνικές-ιστορικές καταβολές του ολυμπιακού κινήματος, σχετίζεται δηλαδή με κοινωνικές-πολιτισμικές παραμέτρους που ασκούν μεγαλύτερη επιρροή απ' ό,τι η παράμετρος βιολογικό φύλο. Η έμφυλη διχοτομία που πραγματοποιείται σύμφωνα με τις κρατούσες αντιλήψεις χάριν της ισονομίας, είναι όπως φαίνεται η αιτία άνιση κατανομής της θεσμικής εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Συμπεράσματα

Ο ολυμπιακός αθλητισμός εμφανίζεται από τις αρχές της κοινωνικής του παρουσίας ως εκείνος ο θεσμός ο οποίος εμφανέστατα περιθωριοποίησε τις γυναικείες αξιώσεις για συμμετοχή στα ολυμπιακά δρώμενα, φαινόμενο που εντοπίζεται και σήμερα στη συγκρότηση των οργανωτικών του σχημάτων. Συγχρόνως λειτούργησε και λειτουργεί ως ένα μέσον κοινωνικής χειραφέτησης, όχι μόνο για τις γυναίκες, αλλά και για άλλες αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες, π.χ., εθνικές-θρησκευτικές και ευρύτερα κοινωνικές μειονότητες. Καταλυτικό παράγοντα κοινωνικής αποδοχής του γυναικείου ολυμπιακού αθλητισμού αποτέλεσε η εμπορευματοποίηση της ολυμπιακής αθλητικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα μετά το 1981, έτος κατά το οποίο παραγράφεται το άρθρο περί ερασιτεχνισμού από τον ολυμπιακό καταστατικό χάρτη. Στον διαχωρισμό του γυναικείου

αθλητισμού από τον ανδρικό αθλητισμό, όπως προαναφέρθηκε, υποβόσκει μια αξιολογική ιεράρχηση η οποία ενισχύεται ακόμα και σήμερα από τις κοινωνικές-ιστορικές καταβολές του ολυμπιακού κινήματος. Η διχοτόμηση των φύλων που πραγματοποιείται σύμφωνα με τις κρατούσες αντιλήψεις χάριν της ισονομίας, είναι όπως φαίνεται η αιτία άνιση κατανομής της θεσμικής εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Παρ' όλες τις ρητορικές διακηρύξεις του ολυμπιακού κινήματος περί ισονομίας και έμφυλης ισότητας σε όλα τα επίπεδα (Ολυμπιακή Χάρτα/18.07.1996, παρ. 5, καν. 2), οι γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν αόρατη μειονότητα στους αθλητικούς θεσμούς σήμερα. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι η ΔΟΕ, σε θεσμικό οργανωτικό επίπεδο, εξακολουθεί να είναι ευθυγραμμισμένη, όσον αφορά το θέμα γυναίκα, στις ιδεολογικές συνιστώσες των απόψεων της εποχής του Coubertin. Συνεπώς, επιβάλλεται ένας ριζοσπαστικός μετασχηματισμός-εκδημοκρατισμός της σύνθεσης της ΔΟΕ.

Για να εξαλειφθούν αυτά τα πρότυπα κοινωνικού αποκλεισμού απαιτείται:

- Η συστηματική προώθηση γυναικών στους αθλητικούς θεσμούς: η ισότιμη συμμετοχή των γυναικών σε θέσεις λήψης αποφάσεων και κυρίως στη ΔΟΕ. Οι οποιεσδήποτε προσπάθειες αλλαγής των πρακτικών, των στάσεων, των θεσμών κτλ. στον ολυμπιακό αθλητισμό δεν είναι πραγματοποιήσιμες χωρίς έναν εκδημοκρατισμό και μετασχηματισμό της ΔΟΕ. Για παράδειγμα, η προσπάθεια της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Γυναικείου Αθλητισμού¹¹ (FSFI) να διοργανώσει σε βάθος χρόνου αυτόνομους γυναικείους Ολυμπιακούς Αγώνες απέτυχε εξαιτίας των σχέσεων εξουσίας.

¹¹ Όπως ήδη αναφέρθηκε, τον Οκτώβριο του 1921 η Γαλλίδα Alice Milliat ίδρυσε την FSFI μαζί με γυναίκες αντιπροσώπους από πέντε ακόμα χώρες.

• Η ουσιαστική στήριξη της έρευνας στις αθλητικές επιστήμες, και όχι μόνο! Απαιτείται μια ευρύτερη κοινωνικο-πολιτισμική θεωρητική προσέγγιση περί φύλου, η προώθηση της έρευνας σε θέματα φύλου (gender diversity mainstreaming). Συγκεκριμένα στο πλαίσιο μιας ποιοτικής προσέγγισης ή αυτοαναφοράς (self-reflective perspective) και όχι αποκλειστικά μιας εμπειρικής-ποσοτικής μέτρησης.

• Συμμαχίες και κοινωνικά δίκτυα, και συγκεκριμένα η συγκρότηση ενός πολυεθνικού-πολυπολιτισμικού διεπιστημονικού δικτύου ερευνητών: «*Ερευνητές/τριες Χωρίς Σύνορα*» έτσι ώστε να τεθούν οι βάσεις για έναν γόνιμο διάλογο για θέματα όπως: (α) η αυστηρή εφαρμογή των πολιτικών ισονομίας (diversity policies), (β) η εκπαίδευση/προετοιμασία εμπειρογνομώνων και προγραμματών (diversity officers, diversity programs), (γ) ο επαναπροσδιορισμός της αθλητικής ταυτότητας, (δ) η αύξηση της κάλυψης/προβολής του γυναικείου αθλητι-

σμού στα ΜΜΕ, (ε) πώς θα διδάσκεται η αθλητική δημοσιογραφία στους μελλοντικούς δημοσιογράφους και συγγραφείς, (στ) τα περιεχόμενα και οι επιπτώσεις των τηλεοπτικών μηνυμάτων, (ζ) οι αξίες των ΜΜΕ και η δημοσιογραφική δεοντολογία, (η) η προώθηση και στήριξη γυναικών στην αθλητική δημοσιογραφία, (θ) η διαμόρφωση εναλλακτικών προτάσεων, αθλητικών μοντέλων, προτύπων και μεντόρων κ.ά.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ιδιαίτερη ανησυχία προκαλούν και οι νέες αθλητικές ταυτότητες που προβάλλονται στα ΜΜΕ σήμερα, όπως οι μεταμορφώσεις-μετασχηματισμοί του ανθρώπινου σώματος: μια θηλυκοποίηση του αθλητή και μια αρσενικοποίηση-ανδροποίηση της αθλήτριας, η μοντελοποίηση των αθλητών/τριών καθώς και η σταδιακή προβολή μιας άφυλης ρευστότητας: ο άφυλος αθλητής και η άφυλη αθλήτρια – το ανθρώπινο εμπόριο του καταναλωτισμού, της ψυχαγωγίας και του θεάματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aitchison, C.C. (2003). *Gender and leisure: social and cultural perspectives*. Routledge, London.
- Αλξιοούντ, Χ.Μ. (2008). Επιπτώσεις από τα ήθη και τα έθιμα στην αθλητική δραστηριότητα της γυναίκας στην Ιορδανία. *Διακτορική διατριβή*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας.
- Γιάσογλου, Β., Παπαδοπούλου, Σ.Δ., Χαρχούσου, Υ., & Καμπίτση, Α. (2004). Η Απεικόνιση των Ελληνίδων Αθλητριών στον Έντυπο Αθλητικό Τύπο. *Γυναίκα & Άθληση*, 3(1), 46-56.
- Clarke, G. (2002). Difference matters: sexuality and physical education, In Penney, Dawn (ed.) *Gender and Physical Education, Contemporary Issues and Future Directions* New York: Routledge, 41-56.
- Creedon, P.J. (2006). *Women, Media and Sport: Challenging Gender Values*. Sage Publications.
- Evans, J., & Penney, D. (2002). Talking Gender. In *Gender and Physical Education: contemporary issues and future directions*, P., Dawn (ed.). London and New York: Routledge, 13-24.
- Hargreaves, J. (2000). *Heroins of Sport: the politics of difference and identity*. London and New York: Routledge.
- Heywood, L., & Dworkin, L.S. (2003). *Built to Win: the female athlete as cultural icon*. Sports and Culture Series, University of Minnesota Press, Minneapolis.

- Holle, S. (2003). Το ζήτημα της πολιτιστικής ταυτότητας. Στο S., Holle, & H., McGrow, *Η Νεωτερικότητα Σήμερα: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτισμός*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα.
- Holmes, M. (2007). *What is gender?: Sociological Approaches*. Sage Publications Ltd.
- Kamberidou, I. (2008). Promoting a Culture of Peacemaking: Peace Games and Peace Education. *International Journal of Physical Education*, 4, 176-88.
- Καμπερίδου, Ε. (2009). *Φύλο και Αθλητισμός ΦυλοΠαιδεία*, ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια για θέματα φύλου του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥΛ.ΙΣ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (<http://www.thefylis.uoa.gr/fylopedia/index>).
- Kamberidou, I., & Patsantaras, N. (2007). A New Concept in European Sport Governance: Sport as Social Capital. *Biology of Exercise*, 3, 21-34.
- Kamberidou, I., Tsopani, D., Dallas, G., & Patsantaras, N. (2009). A Question of Identity and Equality in Sports: Men's Participation in Rhythmic Gymnastics. *NEBULA: A Journal of Multidisciplinary Scholarship*, Nebula 6.4, Australia, 220-37 (online Nebula 6.4 at <http://www.nobleworld.biz>).
- Kimmel, M. (2004). *The Gendered Society*. Oxford University Press, New York.
- Kirk, D. (2002) Physical Education: a gendered history. Στο *Gender and Physical Education*, Contemporary Issues and Future Directions. P., Dawn (ed.), New York, 24-37.
- Μαλουντά-Παντελίδου, Μ. (2002). *Το Φύλο της Δημοκρατίας, Ιδιότητα του Πολίτη και Έμφυλα Υποκείμενα*. Εκδόσεις Σαββάλας.
- McDonagh, E., & Pappano, L. (2007). *Playing with the boys: why separate is not equal in sports*. Oxford University press.
- McNay, L. (2000). *Gender and Agency: reconfiguring the subject in feminist and social theory*. Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd., Cambridge, UK, Malden, MA, USA.
- Messner, M.A., & Connell, R. (2007). *Out of Play: Critical Essays on Gender and Sport*. In *Suny series on sport culture and social relations*, State University of New York Press, Albany, USA.
- Mills, S. (2003). *Κοινωνιολογία: Κοινωνικό Φύλο και Ενγένεια*. Εκδόσεις Πατάκη.
- Moebius, P.J. (1908). *Ueber den physiologischen Schwachsinn des Weibes*. Halle.
- Παπαδοπούλου, Σ. (2003). Η Θέση και Προοπτικές της Γυναίκας Προπονητριάς. *Γυναίκα & Αθληση*, 2(2), 144-52.
- Patsantaras, N., & Kamberidou, I. (2006). Gender Equity in Olympic Sports: Absenteeism and Invisibility. *Pandektis International Sports Law Review (IASL)*, 6(3/4), 361-75.
- Πατσαντάρης, Ν. (2007). *Το Ολυμπιακό Φαινόμενο*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Pfister, G. (1990). The Medical Discourse on Female Physical Culture in Germany in the 19th and early 20th Centuries. *Journal of Sport History*, 17, 183-99.
- Sandow, E. (1898). Should Wives Work? *Physical Culture. Sandow's Monthly Magazine*. Publishers Gale & Polden LTD. London: 298-9.
- Webster, F.A.M (1930). *Athletics of To-day for Women: History, Development and Training*. Frederick Warne & Co., Ltd., London & New York.
- Weininger, O. (1917). *Geschlecht und Charakter. Eine prinzipielle Untersuchung*. Wien, Leipzig.
- Χαραχούσου, Υ. (2003). Γυναίκες σε ηγετικούς ρόλους του αθλητισμού: τρόποι αποτελεσματικής συμβολής. *Γυναίκα & Αθληση*, 1(1), 21-8.